

УДК [801.161.2+811.162]:373.613

КАРПАТОУКРАЇНСЬКО-ЗАХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ МОВНІ КОНТАКТИ: ЛЕКСИКА ПАСТУХУВАННЯ

Тетяна ЯСТРЕМСЬКА

Інститут Українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
вул. Козельницька, 4, Львів 79026
Відділ української мови

Стаття містить історіографічний огляд проблем дослідження пастушої лексики, а також міжмовних і міждіалектних запозичень. Відзначено важливість дослідження лексики цієї тематичної групи, яка є культурним феноменом усього карпатського регіону, який поєднує карпатські говори української мови (гуцульські, бойківські, закарпатські і лемківські) і південні говірки Малої Польщі, східні і центральні говірки Словаччини, моравські говірки чеської мови, а також румунську й угорську мови. Спільні риси матеріальної та духовної культури, укладу життя різних національностей, що заселяють карпатський ареал, зумовили наявність багатьох спільних рис у лексичній номінації.

На прикладі пастушої лексики приведені карпатоукраїнсько-західнослов'янські лексичні паралелі у межах лексико-семантичних парадигм. Виділено 11 семантичних груп, зокрема, назви тварин і стад тварин, агентиви, локативи та ін.

Ключові слова: мовні контакти, запозичення, пастуша лексика (=лексика пастухування), номен, карпатоукраїнські говірки.

Пастухування – традиційне заняття горян. Формування традиційної культури населення Карпат відбувалося в межах кількох етнічних спільностей. Загальні риси наявні в побуті пастухів, у техніці виготовлення молокопродуктів, а також у духовній культурі карпатських вівчарів, зокрема, в їхніх календарних звичаях і обрядах (перший вигін худоби на літні пасовища в полонини, магичні дії та заборони, звичаї добування вогню тощо). Відгінне господарювання в Карпатах значною мірою визначило культурну спільність населення цього регіону. Проте окремі найменування і групи лексики на позначення реалій традиційної пастушої культури в умовах модернізації суспільного життя поступово зникають. Саме цей чинник став вирішальним у нашому виборі об'єкта безпосередніх польових студій у говірках карпатського регіону. У контексті тісних етнокультурних і мовних контактів українського населення Карпат із сусідніми народами чільне місце посідає дослідження лексики цього мовного обширу.

Проблема називання реалій і явищ пастушого життя викликає неабияке зацікавлення лінгвістів. Пастуша лексика вже привертала увагу дослідників. Бібліографію лінгвістичних праць, присвячених карпатській пастушій лексиці, становлять праці як українських, так і зарубіжних діалектологів, передовсім Й.Дзензелівського, Й.Пуйо,

Г.Клепикової, В.Корчмар¹. Велику увагу цій лексичній групі приділяли мовознавці інших слов'янських мов (А.Габовштяк, З.Голомб²).

Важливий матеріал, що стосується лексики пастухування, містять етнографічні праці В.Шухевича, А.Онищука, М.Мандибури, Т.Тиводара³, польських дослідників Я.Подольця, С.Росінського, а також А.Дроздовського, В.Коркошки, В.Копчинської-Яворської, А.Шифер⁴, опублікованих у серійному виданні "Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala" (Т.1–8), чеських – Я.Штіка⁵, болгарських – Т.Колевої⁶, сербських – С.Трояновича⁷ та ін.

До низки найбільш актуальних у карпатському мовознавстві чимраз активніше висувається проблема міжмовних контактів – як у плані вивчення конкретного мовного матеріалу, так і у площині розв'язання теоретичних завдань. Питання інтерференції мовних систем неодноразово ставало об'єктом дослідження учених-карпатологів, зокрема, С.Бернштейна, Г.Клепикової, О.Рота, Д.Кринджало, Я.Закревської, Ф.Жилка, М.Сюська⁸ та ін. Окремі види міжмовних і передусім міждіалектних взаємодій ви-

¹ Дзензелівський Й.О. Вівчарська лексика говорів Закарпатської обл. // Доповіді та повідомлення Ужгородського ун-ту. Ужгород, 1959. №4. С.107–112; Дзензелевский И.А. Овцеводческая лексика закарпатских говорів // Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исследования. Москва, 1965. С.117–132; Дзензелівський Й.О. Назви молочних продуктів вівчарства в закарпатських українських говорах // Територіальні діалекти і власні назви. Київ, 1965. С.80–89; Пуйо И.Ю. Скотоводческая лексика украинских говорів района Карпат: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Київ, 1981.; Клепикова Г.П. Из карпато-балканской терминологии высокогорного скотоводства. I. *Urda* // Этимология. 1966. Проблемы лингвогеографии и межъязыковых контактов. Москва, 1968. С.62–80; Клепикова Г.П. Из карпато-балканской терминологии высокогорного скотоводства. II. *Vatra* // Балканское языкознание. Москва, 1973. С.149–170; Клепикова Г.П. К вопросу об изучении балкано-карпатской терминологии горного пастушества (*strunga* и родств.) // ОЛА. Материалы и исследования. 1972. Москва, 1974. С.182–201 та ін.

² Габовштяк А. Пастушеская терминология в Общеславянском лингвистическом атласе // Общеславянский лингвистический атлас: Материалы и исследования. Москва, 1965. С.109–116; Golqb Z. Генетички врски меѓу карпатската и балканската сточарска терминологија и улогата на словенскиот елемент в ова подрачје // MJ X. Кн. 1–2. С.19–50; Habovštiak A. O výskume pastierskej terminológie // Slovenský národopis. R.IX. 1961. Č.4. S.653–658.

³ Мандибура М.Д. Полонинське господарство Гуцульщини другої половини XIX–30-х років XX ст. Київ, 1978; Онищук А. З народного життя Гуцулів // Матеріали до української етнології. Львів, 1912. Т.16. С.90–158; Онищук А. Останки первісної культури у Гуцулів // Там само. Львів, 1912. Т.15. С.159–177; Тиводар М. Традиційне скотарство українських Карпат II половини XIX ст.–I половини XX ст. Ужгород, 1994.

⁴ Подольяк Я. Конференція по изучению карпатского пастушества // Carpathica. 1–2. II. 1961. Bratislava, 1961. S.1–7; Podolák J. Poloninské hospodárstvo Huculov v Ukrajinských Karpatach // Slovenský národopis. Bratislava, 1966. №2. S.193–292; Podolák J. Poznatky z výskumu karpatského pastierstva v Rumunsku // Slovenský národopis. (Bratislava). 1961. R.IX. S.119–137; Rosiński S. Pasterstwo owcze huculskich polonin // Народознавчі зошити. 1998. №3 (21). С.290–295; Drodowski A. Owczarstwo podhalańskie i jego rozwój // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala. Wrocław–Kraków–Warszawa, 1961. T.III. S.41–99; Karkoszka W. Organizacja wypasu i gospodarki na hali // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala. S.7–39; Kopczyńska-Jaworska B. Gospodarce i społeczne podstawy pasterstwa Tatrzańskiego // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala. T. IV. S.107–162; Szyfer A. Słownictwo pasterskie Tatr i Podhala // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala. T.IV. S.163–193.

⁵ Štika J. Bádání o karpatském salašnictví a valašské kolonizaci na Moravě // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala / Red. W.Antoniewicz. Wrocław–Kraków–Warszawa, 1962. T.IV S.513–548.

⁶ Колева Т. Гергьовден у южните славани. София, 1981.

⁷ Троянович С. Ватра в обичајима и животу српског народа. Београд, 1930.

⁸ Cránjalá D. Rumunské vlivy v Karpatech. Praha, 1938; Клепикова Г.П. Карпатская лексика и ее отношение к лексике иных зон славянского мира // Славянское и балканское языкознание. Москва, 1983. С.216–229; Клепикова Г.П. Функционирование и генезис терминологии горного пастушества в славянских диалектах карпатского ареала // Славянское и балканское языкознание: Проблемы интерференции и языковых контактов. Москва, 1975. С.161–201; Бернштейн С.Б. Интерференция языков карпатского ареала // Балканские исследования: Проблемы истории и культуры. Москва, 1976. С.202–209; Рот А.М. Особенности взаимодействия языков и диалектов карпатского ареала. Ужгород, 1973; Жилко Ф.Т. Формирование карпатских диалектных ареалов украинского языка // Симпозиум по проблемам карпатского языкознания: Т.д. Ин-т славяноведения и балканистики. Москва, 1973. С.18–19; Закревська Я.В. Процеси інтерференції в українських говорах карпатського ареалу в світлі даних лінгвістичної географії // Лексика української

світлено в працях Й.Дзензелівського, Б.Кобилянського, М.Онишкевича, Й.Пуйо, Т.Ястремської⁹ та ін. Діалектологічні дослідження польських мовознавців здебільшого спрямовано на вивчення територіально близьких українських говорів – лемківських, гучульських, бойківських (праці Я.Янува, Я.Рігера, Й.Штібера, С.Грабця¹⁰ та ін.).

Мета дослідження – виявити наслідки карпатоукраїнсько-західнослов'янських мовних взаємовпливів (запозичення, лексико-семантичні паралелі), що є свідченням карпатської мовної спільності, на прикладі тематичної групи лексики пастухування. Мета передбачає розв'язання таких основних завдань: на підставі власних записів автора та наявних джерел (зокрема, лексикологічних і лінгво-географічних) зафіксувати запозичення з польської та словацької мов; запозичення з інших мов (із німецької, італійської, латинської), де мовою-посередником є одна із західнослов'янських мов; проаналізувати лексико-семантичні паралелі в українських карпатських говірках та західнослов'янських мовах (і діалектах).

Однакові прояви матеріальної та духовної культури, укладу життя представників різних національностей, що заселяють карпатський ареал, зумовили наявність багатьох спільних рис у їхньому психологічному складі, що привело до утворення спільних рис у лексичній номінації. Різноманітні мовні взаємини сприяли тому, що обмін реаліями супроводжували запозичення. Проте термін “запозичення” вимагає обережності у використанні, оскільки українськими говірками Карпат запозиченою прийнято вважати тільки ту назву, яка переходить до конкретної мови разом із реалією, слово разом із поняттям. Наприклад, із румунської мови запозичено номени *браї* – ‘пристрій для розбивання бринзи’ (рум. *brăi(u)* ‘тс.’ [ЕСУМ I, 243]), *ст'рунга* – ‘загорода для доїння

мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: Тези доп. Ужгород, 1982. С.83–84; *Сюсько М.І.* Наслідки міжмовних та міждіалектних взаємодій в українському зооніміконі району Карпат // Дослідження лексики і фразеології говорів Українських Карпат (Тематичний збірник, присвячений IX Міжнар. конгресу славістів). Ужгород, 1982. С.97–109 та ін.

⁹ *Дзензелівський Й.О.* До питання про мадяризм в говорах Закарпатської обл. // Наук. зап. Ужгород. у-ту. Доповіді та повідомлення. Серія філологічна. Ужгород, 1959. №4. С.61–64; *Дзензелівський Й.О.* До питання про румунізм в говорах Закарпатської обл. // Наук. зап. Ужгород. у-ту. Доповіді та повідомлення. Серія філологічна. Ужгород, 1959. №4. С.57–60; *Дзензелівський Й.О.* Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі. Київ, 1969; *Кобилянський Б.В.* Лексико-семантичні паралелі балкано-карпатизмів // Мовознавство. 1981. №6. С.41–52; *Онишкевич М.О.* Польские элементы в диалекте бойков // Исследования по польскому языку. Москва, 1969. С.219–228; *Онишкевич М.И.* До питання про українсько-румунські мовні зв'язки (на матеріалі даних бойківського діалекту) // Структура і розвиток слов'янських мов. Київ, 1967. С.38–44; *Онишкевич М.О.* Словацко-українские лексические связи // Вестник Ленинград. ун-та. Серия языка и литературы. №14. Вып.3. Ленинград, 1963. С.72–78; *Кобилянський Б.В.* Лексичні зв'язки українських (східнокарпатських) і південнослов'янських говорів // 39 Наук. конф., присвячена підсумкам наук.-дослід. роботи ун-ту за 1964; Тези доп. (Філологія, журналістика). Львів, 1965. С.61–62; *Кобилянський Б.В.* Лексичні зв'язки східнокарпатських говорів з румунською та молдавською мовами // 40 Наук. конф., присвячена підсумкам наук.-дослід. роботи ун-ту за 1965; Тез. доп. (Філологія, журналістика). Львів, 1966. С.31; *Пуйо И.Ю.* Иноязычные элементы в скотоводческой лексике украинских говоров района Карпат // Славянское и балканское языкознание. Москва, 1983. С.241–247; *Ястремська Т.О.* Карпатоукраїнсько-польська лексична інтерференція (на матеріалі пастушої лексики) // *Rozprawy slawistyczne*. 19: *Z dialektologii słowińskiej*. Lublin, 2002. S.157–167.

¹⁰ *Janów J.* Uwagi o gwarach huculskich, śladach ich stosunków z polszczyzną oraz o pierwotnej ludności Ziemi Czerwieńskiej // *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie*. Vol.VIII. Z.2. Lwów, 1928. R.8, S.51–59; *Janów J.* Wpływ słownictwa rumuńskiego na Podkarpacie, osobliwie na gwarę huculską. II. Pochodzenie Huculów w świetle zapożyczeń // *Slavia orientalis*. №4. 1993. T.42. Передрук статті з 1938 р. з доповненням автора; *Janów J.* Ze stosunków językowych malorusko-rumuńskich // *Сборник статей в честь академика А.И. Соболевского / Отделение русского языка и словесности АН СССР*. Ленинград, 1929. T.101, №3. С.452–458; *Rieger J.* Zróżnicowanie leksykalne Huculszczyzny jako odbicie dawnych stosunków etnicznych (karta z dziejów dialektologii polskiej) // *Acta Universitatis Lodzianis. Folia linguistica*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź, 1986.12. S.181–194; *Stieber Z., Hrabec S.* Przyczynki do słownictwa gwar ukraińskich w Karpatach // *Stieber Z.* Świat językowy Słowian. Warszawa, 1974. S.479–488.

овець' (рум. strungă 'тс.', алб. Strunga – 'загін для доїння овець (кіз)), б'риндз'а – 'солений овечий сир' (рум. brăză 'бринза, сир', молд. брынзы 'тс.' [Кобил., 71, 82]), т(к)л'ер – 'шлунок теляти або ягняти для підквашування молока' (рум. chiag (*cl'ag) [ЕСУМ I, 531; Фасмер I, 418]) та ін.¹¹ Дослідник О.Рот пропонує запозичення нової назви, що стає синонімом "старої" назви, вважати лексичним проникненням [розрядка наша. – Т.Я.] (у рум. мові – scutar 'пастух' (< укр. скотар) синонім до рум. cioban). [...] Лексичні проникнення засвоюються шляхом боротьби нової запозиченої мовної одиниці із споконвічною лексемою¹². Зокрема, в гуцульських говірках відзначає румунізми боу'гар' – 'скотар, пастух великої рогатої худоби' (рум. bouaṭ (boar) 'пастух'), вакар 'тс.' (рум. vācār – 'чередник'), г'ул'аш 'тс.' (уг. gulyás – 'пастух корів'), ча'бан – 'вівчар' (тур. çoban – 'пастух'), які функціонують у карпатоукраїнських говірках паралельно з автохтонними назвами пастух, скотар, чередник, ві'ч'а(е)р' тощо. Однак у сучасній лінгвістичній науці не завжди чітко розрізняють власне запозичення та проникнення з інших мов. Традиційно до запозичень (на лексичному рівні) відносять "слова або його окремі значення [...], перенесені з однієї мови в іншу"¹³.

Лексика пастухування карпатоукраїнських говірок за своїм складом генетично неоднорідна. Найчисельніший пласт становлять назви праслов'янського походження і їхні деривати (вівця, баран, ягня, корова, бик, вів, теля, кобила, кінь, лоша, коза, козел, цап, молоко, сир, весна, зима, літо, осінь, пасти, гнати тощо). Запозичення в лексиці пастухування українських карпатських говірок є відносно нечисленною (≈13%). Закономірно, що найбільше налічується румунізмів (44%), що є результатом "валаської" колонізації¹⁴. Значно менше номенів, запозичених з інших слов'янських і неслов'янських мов, зокрема угорської (16%), тюркських (12%), німецької (11%), польської (9%), латинської (6%), словацької (2%).

Уперше, за даними Й.Дзензелівського, проблеми іншомовних запозичень в українській мові торкнувся І.Вагилевич у праці "Rozprawy o języku południoworuskim (1841–1843)"¹⁵, де він виділив два види запозичень – "із чужих мов і зі споріднених" ("pobratymczuch").

Окрім особливо значного румунського пласту запозичень (у традиційному розумінні), у лексиці пастухування зафіксовано також запозичення зі слов'янських (зокрема, західнослов'янських) мов. Так, за даними етимологічних словників, із польської мови перенесено такі назви тварин: бидло (пол. bydło – 'худоба' [ЕСУМ I, 183]); л'оха (пол. locha – 'свиня' [Brückner, 301]); назви посуду: (д)збан (пол. dzban, пол. діал. zban –

¹¹ Джерельною базою є власні експедиційні записи автора, фундаментальні картотеки "Словника гуцульських говірок" і "Словника говірок Закарпатської обл." М.Грицака, словники ("Гуцульські говірки. Короткий словник", "Словник бойківських говірок" М.Онишкевича, "Słownictwo i nazewnictwo Łemkowskie" Я.Рігера), атласи ("Лінгвістичний атлас гуцульського говору" Я.Рігера, "Карпатський діалектологічний атлас", "Загальнокарпатський діалектологічний атлас", "Загальнослов'янський лінгвістичний атлас" (Вип. 2: Тваринництво), "Лінгвістичний атлас Закарпатської обл." Й.О.Дзензелівського, лінгвістичні й етнографічні праці дослідників Регіону Карпат (друковані та рукописні).

¹² Рот О.М. Особливості взаємин мов та діалектів південнокарпатського ареалу та роль українських елементів у їх розвитку // Мовознавство. 1963. №6. С.13.

¹³ Українська мова: Енциклопедія. Київ, 2000. С.179.

¹⁴ Докладніше див.: Ястремська Т. До функціонування румунізмів у гуцульських говірках: лексика пастухування. 1 // Język ukraiński – współczesność i historia. Lublin, 2003; Ястремська Т. До функціонування румунізмів у гуцульських говірках: лексика пастухування. 2 // Діалектологічні студії. 3: Збірник пам'яті Ярослави Закревської [у друці].

¹⁵ Wahilewicz J. Rozprawy o języku południoworuskim / Рукопис. Зберігається у Санкт-Петербурзі у рукописному відділі Бібліотеки АН Російської Федерації; шифр: Собр. Петруш[евича] №22. Покликання за: перший дослідник іншомовних запозичень в українській мові (Переїмання зі слов'янських мов) // Studia z filologii polskiej i słowiańskiej. 36. Warszawa, 2000. S.157–177.

‘посудина для молока’ [ЕСУМ II, 55]); назви знаків: *кульчик* (пол. діал. *kulczyk* – ‘сережка’ [ЕСУМ III, 138]) та ін.

Зі словацької мови запозичено лексеми: *мразниця* (сл. *mraznica*; очевидним є безпосередній зв'язок із псл. **mozъ* – ‘мороз’ [ЕСУМ III, 515, 527]); *бача* (сл. *вача* – ‘старший вівчар’ [ЕСУМ I, 154; Machek, 21]) тощо.

Інколи погляди етимологів на джерело запозичення не збігаються, наприклад, слово *майерка*, як уважають автори ЕСУМу, запозичено з польської або словацької мови; порівн.: пол. діал. *majer, majerz* – ‘місце, де ночують і дояться корови’ [SW II, 849], сл. *majernicka* – ‘робітниця на фермі’ (є застарілим), срб., хрв. *Majug* – ‘ферма’, які походять від нвн. *Meier, Meierei* – ‘ферма, молочне господарство’, що через двн. *Meior* (‘наглядач, – орендар’) зводиться до лат. *māior* – ‘більший’ [ЕСУМ III, 425; 348]).

У дослідженні запозичень важливим є визначення мови-посередника. Як свідчать опрацьовані джерела, через польську мову запозичено назви:

— із німецької: *гурт* – ‘отара овець’ (двн. *hurt* (нвн. *Hürde*) – ‘плетена огорожа для овець’; порівн.: пол. *hurt* – ‘стадо’, ‘гуртова торгівля’, пол. діал. *hurt* – ‘переносна огорожа для овець’ [ЕСУМ I, 624; Brückner, 174; Пуйо, 19; SW II, 65; SJPД III, 128; SJP I, 712]); *кушнір* – ‘майстер, що вичиняє хутро із шкури овець’ (нім. *Kürschner* від давнього ‘хутро’; пол. *kuśnierz* [ЕСУМ III, 170; Brückner, 285; SJP I, 1024; SWJP, 448]); *кошт* – ‘їжа, яку виносив власник овець на полонину’ (нім. *koste* (*kost*) – ‘утримання, витрати, вартість, ціна’; пол. ‘тс.’ *koszt* [ЕСУМ III, 69; Фасмер II, 361; Brückner, 260]); *шона* (нім. *Schuppen* ‘навіс, сарай’; пол., пол. діал. *szora* – ‘сарай, навіс’, ‘тимчасове приміщення для тварин’ [Фасмер IV, 466, Brückner, 551; SW VII, 646; SJP III, 391]); *йал’кір* – ‘приміщення для зберігання молокопродуктів’ (попереднє джерело – нім. або чес. мова (двн. *arkēge*; ст.чес. *alkeř*, що походить від лат. *alcuarium*, *alkoga*, від *arcus* ‘арка’); порівн.: пол. *alkierz* – ‘комірка’ [ЕСУМ I, 61; ESJP I, 9; Brückner, 3; SW I, 25]);

— з латинської: *депутат* – ‘власник чи орендар полонини’ (лат. *dēputātus* ‘призначений, посланий, уповноважений’; пол. *Deputat* – ‘виборний представник населення в постійно діючих органах влади’), *кастратор* – ‘той, хто каструє тварин’ (дериват *каструвати*; лат. *castro* – ‘підрубую, підрізую, каструю’; пол. *kastrować* ‘тс.’ [ЕСУМ II, 400; Фасмер II, 208; ESJP I, 641]); *бесаци* (лат. *bissaccium* – ‘перекидна торба’, утворено з основ слів *bis* ‘двічі’ і *saccus* – ‘мішок’; пол. діал. *biesagi* ‘тс.’ [ЕСУМ I, 176; Brückner, 26]);

— з італійської: *беріюка* – ‘посудина для зберігання молокопродуктів’ (похідне утворення від *барило* – з італ. або середньолат. мови через польську: пол. *baruła*, італ. *barile* – ‘діжка’ [ЕСУМ I, 143; II, 447; SW I, 102; II, 435]).

Свідченням карпатської мовної спільності є низка лексико-семантичних паралелей. Пастуші назви, засвідчені в західнослов'янських мовах і в карпатських говорах української мови, формують мікропарадигми:

1) назви тварин: збірні назви – карп.укр. *бидло* – ‘велика рогата худоба’ – пол. *bydło* ‘тс.’; карп.укр. *худоба* ‘тс.’ – пол. *chudoba* ‘тс.’ тощо; загальні назви тварин (*вівця, баран, ягня, корова, бик, теля, коза, цап, кінь, кобила, кнур, свиня* та ін.) здебільшого загальнослов'янські;

2) назви стад тварин: карп.укр. *стадо* – ‘черета великої рогатої худоби’ – пол. *stado* ‘тс.’ [SJP III, 294], карп.укр. *гурма* – ‘отара овець’ – пол. діал. *hurm, hurta* ‘тс.’ [SW II, 65], карп.укр. *череда* – ‘стадо’ – пол. *czereda, trzoda* ‘тс.’, порівн.: пол. діал. – ‘хлопець чи дівчина, які допомагають пастухові’ [SW I, 384; VIII, 10; SJP I, 312; SJPД I, 1124]; карп.укр. *табун* – ‘стадо коней’ – пол. діал. *tabun* ‘тс.’ [SW VIII, 4; SJP

III, 438], карп.укр. *гурт* – ‘отара овець’ – пол. *hurt* ‘стадо’, порівн.: пол. діал. *hurt* – ‘переносна огорожа для овець’ [SW II, 65; SJPD III, 128; SJP I, 712]) та ін.;

3) назви агентів: карп.укр. *пас'тух, пас'туп'* – ‘той, хто випасає худобу’ – пол. *pastuch* ‘тс.’, пол. діал. *paster* ‘тс.’ [SW IV, 79, 80; SJP III, 591; SWJP, 726]; слц. *pastier* ‘тс.’ [VSRS III, 51]; чес. *pastýř, pasák* ‘тс.’ [PSJČ IV, 117, 130; ЧУС II, 15; UČS II, 718]; чес. діал. *pastuch* ‘тс.’ [PSJČ I, 129]; карп.укр. *вів'ч'а(е)р'* – ‘пастух овець’ – пол. *owczarz* ‘тс.’ [SW III, 916; SJP II, 547; SWJP, 705], пол. діал. *owczarz* ‘тс.’ [Szyfer, 169, 170], слц. *ovčiar* ‘тс.’ [VSRS II, 836], чес. *ovčák* ‘тс.’ [PSJČ III, 1243; ЧУС I, 478; UČS I, 119], чес. діал. *ovčár* ‘тс.’ [PSJČ, там само]; карп.укр. *бача* ‘старший чабан’ – пол. *baca* – ‘старший вівчар’, пол. діал. *bacza* ‘тс.’ [SW I, 79; SJPD I, 286; SJP I, 103; SWJP, 36], слц. *bača* ‘тс.’, ‘старий чабан’ [VSRS I, 99]; чес. *bača* [PSJČ I, 64; SSJČ I, 69]; карп.укр. *чабан* – ‘пастух овець’ – пол. *czaban* – ‘пастух волів чи овець’ [SW I, 367], карп.укр. *бара'н'ар* – ‘пастух баранів’ – пол. діал. *baraniarz* ‘тс.’ [SW I, 96; SJPD I, 344]; карп.укр. *йагн'атник, йагн'е'ч'ер'* – ‘пастух ягнят’ – слц. *jahňacıar* ‘тс.’ [VSRS I, 757, 757], чес. *pasák jehňat* ‘тс.’ [UČS II, 1372]; карп.укр. *йело'ч'ер'* ‘пастух молодняка’ – слц. *jaloviar* ‘тс.’ [VSRS I, 759]; карп.укр. *нага'н'ач* ‘помічник пастуха, який наганяє овець для доїння’ – пол. діал. *naganiacz* [SW II, 52]; карп.укр. *го'нілник* ‘тс.’ – пол. діал. *honielnik* [SW, там само; Szyfer, 170], слц. *honélnik* – ‘підпасич, помічник пастуха овець’ [SSJ I, 504; VSRS I, 634], чес. *honák, honéc* – ‘погонич’ [ЧУС I, 180, 181]; карп.укр. *бо'ўгар'* – ‘пастух великої рогатої худоби’ – пол. діал. *bouhar* ‘тс.’ [SW I, 194]; карп.укр. *ско'тар'* ‘тс.’ – пол. діал. *skotarz, skotnik* [SW VI, 167]; карп.укр. *га'йдеї* ‘тс.’ – пол. діал. *hajda, hajdaj* – ‘пастух у горах’, ‘старший пастух’ [SW II, 4]; карп.укр. *коро'вар'* – ‘пастух корів’ – пол., пол. діал. *krowiarz* [SW II, 564; SJPD IV, 1161; SJP I, 988; 228, 117], пор.: пол. діал. *krowopas* ‘тс.’ [SW, там само], слц. *kraviak* ‘тс.’ [VSRS I, 929]; чес. *křovnik* ‘тс.’ [SSJČ I, 1024]; карп.укр. *во'л'ар'* – ‘пастух волів’ – пол. *wolarz, wolownik* ‘тс.’ [SW VIII, 686], слц. *voliar* ‘тс.’ [SSJ V, 142; VSRS V, 439], чес. *volař, volák* ‘тс.’ [SSJČ IV, 1111]; карп.укр. *тел'ет'ник* ‘пастух телят’ – слц. *tel'atnik* – ‘пастух телят’ [VSRS V, 45], чес. діал. *teletnik* ‘тс.’ [PSJČ VI, 67]; карп.укр. *нід'пасич* – пол. діал. *podpasek, podpasicz, podpasycz* ‘тс.’, пол. *podpastych* ‘тс.’ [SW IV, 396]; карп.укр. *ко'н'ар', ко'н'ух* – ‘пастух коней’ – пол. діал. *koniarz, kuniarz* [SW II, 439], пол. *koniuch* [SW, там само; SJPD IV, 923; SJP I, 928], слц. *koniar* [SSJ I, 733; VSRS I, 888], чес. *koňák* [PSJČ II, 228; SSJČ I, 925; UČS I, 458], чес. діал. *kobylák* [PSJČ II, 174; SSJČ I, 898]; карп.укр. *стадник* ‘тс.’ – пол. діал. *stadnik* – ‘наглядач стада коней’, ‘пастух стада коней’ [SW VI, 382], карп.укр. *та'бун:ук* ‘тс.’, пол. діал. *tabuńczyk, tabuniarz* ‘тс.’ [SW III, 4]; карп.укр. *ко'з'ар* – ‘пастух кіз’ – пол. *koziarz* ‘тс.’ [SW II, 511, SJPD IV, 1077; SJP II, 967], пол. діал. *kozarz* ‘тс.’ [SW, там само], слц. *koziar* ‘тс.’ [VSRS I, 919], чес. *kozák, kozař, pasák koz* ‘тс.’ [PSJČ II, 329, SSJČ I, 978; UČS I, 445]; карп.укр. *сви'н'ар* ‘пастух свиней’ – пол. *świniarz* ‘тс.’ [SW VII, 790; SJP III, 435; SWJP, 1116], слц. *sviniar* ‘тс.’ [VSRS IV, 646], чес. *sviňak, sviňař, svinar* ‘тс.’ [PSJČ V, 957]; карп.укр. *до'їарка* – ‘жінка, яка доїть на полонині худобу’ – пол. *dojarz (dojarzka)* ‘тс.’ [SJPD II, 204; SJP I, 387; SWJP, 181], слц. *dojčiar* ‘тс.’ [VSRS I, 357]; чес. *dojička* ‘тс.’ [SSJČ I, 348]; карп.укр. *каст'ратор* – ‘той, хто каструє тварин’ – пол. *kastrator* ‘тс.’ [SW II, 289; I, 841], пол. діал. *kastrownik* ‘тс.’ [SW, там само] та ін.;

4) назви на позначення побуту: карп.укр. *бе'сага* – ‘подвійна торба’ – пол. *biesagi*, пол. діал. *biesaga, besaga* [SW I, 153], слц. *bisahy* ‘тс.’ [ЕСУМ I, 176]; карп.укр. *трем'біта* – ‘дерев'яна труба (до 3–х м довжини), зробленої зі смерекового дерева, обитої березовою корою’ – пол. *trombita* ‘тс.’ [SW VIII, 114; SJP III, 490, 494]; карп.укр. *фу'їара* – ‘пастуша сопілка’ – пол. *fujarka, fulara, fujera* ‘тс.’ [SW I, 780; SJP I, 579; ЧУС I, 159; ОКДА IV, к. 10], слц., чес. *fujara* ‘тс.’ [ЧУС I, 159; ОКДА

IV, к. 10]; карп.укр. бучок – ‘палиця пастуха’ – пол. *bucek* ‘тс.’ [Szyfer, 186, 187], карп.укр. пуга – ‘кнут’ – пол. *puha* ‘тс.’ [SW V, 428] та ін.;

5) назви посуду: карп.укр. путера – ‘посудина для переробки молочних продуктів’ – пол. *putyra* ‘тс.’ [SW V, 446], карп.укр. путн’а – ‘дерев’яна діжка для виготовлення бринзи’ – пол. *putnia* ‘тс.’ [SW, там само], слц. *putera* ‘тс.’; карп.укр. гелета – ‘тс.’ – пол. діал. *gieleta* ‘тс.’ [SW I, 822] та ін.;

6) назви місця: карп.укр. пасо^ввище, пасо^ввис’ко – ‘місце випасання худоби’ – пол. *pastwisko*, пол. діал. *pasowisko* ‘тс.’ [SW IV, 785; SJP II, 591], слц. *pastvisko*, *pastvina*, *pastva* ‘тс.’ [VRSR III, 52; KSSJ, 447], чес. *pastvisko*, *pastviště*, *pastvina* ‘тс.’ [ЧУС II, 15, 16]; карп.укр. грун’ – ‘пасовище в горах’ – пол. діал. *gruń*, *groń* – ‘гора’, ‘вершина гори’, ‘гірське поле, поляна’ [SW I, 913, 923], слц. *gruń* – ‘круча; схил гори, порослий лісом’ [VRSR I, 567; KSSJ, 169]; карп.укр. лаз – ‘пасовище’ – пол. *laz* – ‘стежка в горах’, пол. діал. *laz* – ‘пасовисько’ [SW II, 802], чес. *laz* – ‘лісова ділянка, перетворена в поле; поле біля лісу’, слц. *laz* – ‘гірське селище; поле біля лісу’ [VRSR II, 44; KSSJ, 281]; карп.укр. м^разниц’а – ‘місце випасання овець у зимовий період’ – слц. *mraznica* – ‘час від дня Св. Дмитрія, коли закінчують доїти овець, до першого снігу’, ‘час випасання овець на пасовищах після 1 листопада’, ‘холодне приміщення’, ‘зимове стійло для худоби’, ‘приміщення для худоби на полонині, яке використовується взимку’ [VRSR II, 256], порівн. чес. діал. *mraznica* – ‘холодне приміщення’, ‘дорога в долині, де довго тримається сніг’ [ОКДА I, НМ 24]; карп.укр. с^тійло – ‘місце відпочинку худоби’ – пол. діал. *stojlj*, *stoilo* ‘тс.’ [SW VI, 426]; порівн.: слц. *stojisko* – ‘стійло’, ‘загорода для однієї тварини’ [VRSR IV, 544; KSSJ, 670]; карп.укр. дан – ‘місце годівлі овець’ – слц. *dań* ‘тс.’ [VRSR I, 283, 284; KSSJ, 100], чес. *daň* ‘тс.’ [ЧУС I, 95]; карп.укр. с^трунга – ‘місце доїння овець’ – пол. діал. *straga*, чес. *strunga*, слц. *strunga* ‘тс.’; карп.укр. ко^ш’єра – ‘загорода для овець на літо’ – пол. *koszar(a)* ‘тс.’ [SW II, 494; SJP I, 960; SJPD III, 1048, 1049], чес. *košár*, *košiar* ‘тс.’ [SSJČ I, 966; PSJP II, 309], слц. *košiar* ‘тс.’ [VRSR VI, 914; KSSJ, 258]; карп.укр. ца^рок – ‘загорода для тварин’ – слц. *cárok* ‘стійло’ [VRSR I, 201; KSSJ, 80]; карп.укр. с^тайн’а – ‘приміщення для худоби’ – пол. *stajnia* – ‘приміщення для коней’ [SW VI, 384; SJP III, 294], чес. *stáj*, *stáni* ‘тс; рідко – для корів’ [PSJČ V, 669; ЧУС II, 350, 351], слц. *stajňa* ‘тс.’ [VRSR IV, 504; KSSJ, 670]; карп.укр. хлїу’ – ‘тс.’ – пол. *chlew* – ‘приміщення для свиней, а також іншої худоби’ [SW I, 280; SJPD I, 861; SJP I, 244], чес. *chlév* – ‘хлів, стайня; будівля для худоби’ [SSJČ I, 690; ЧУС I, 199], слц. *chliev* ‘тс.’ [VRSR I, 690; KSSJ, 200]; карп.укр. салаш (халаш) – ‘огорожа на полонині для овець’ – пол. діал. *szalas* ‘тс.’, ‘тимчасове житло; пастуша колиба’ [SW VII, 560; SJP III, 364; SGP VI, 560], чес. *salaš* – ‘пастуший курінь’, ‘хлів, кошара для худоби на полонині’ [ЧУС II, 279], слц. *salaš* – ‘кошара для овець у полонині’, ‘колиба для пастухів’ [VRSR IV, 262; KSSJ, 625]; карп.укр. шона – ‘навіс для худоби в полонині’ – пол., пол. діал. *szopa* – ‘сарай, навіс’, ‘тимчасове приміщення для тварин’ [SW VII, 646; SJP III, 391], слц. *šopa* [VRSR IV, 709; KSSJ, 712]; карп.укр. тел’етник – ‘приміщення, загорода для телят’ – пол. *cielętnik* ‘тс.’ [SW VIII, 324; SJP I, 277; SJPD I, 974], чес. *teletnik* ‘тс.’ [PSJČ VI, 67]; карп.укр. ко^либа – ‘приміщення для пастухів’ – пол., слц., чес. *koliba* ‘тс.’, ‘приміщення для овець’ [SW II, 26; SJPD III, 806, 818; SJP I, 898]; карп.укр. ко^мар’ник – ‘сховок пастуший для жентиці, бринзи, будзів’ – пол. діал. *komarnik* ‘тс.’ [SW II, 415; SJPD III, 849], чес. *komárník*; слц. *komárník* [ОКДА, там само; I, НМ 16]; карп.укр. по^ду^ш’єра – ‘полиця в стаї для сушіння сирів’ – пол. діал. *podyszar* ‘тс.’ [SW IV, 443], слц. *podišiar* [SSJ V, 346] та ін.;

7) назви продуктів пастухування: карп.укр. б^риндза – ‘солений овечий сир’ – пол. *bryndza* ‘тс.’ [Szyfer, 181, 182; SW I, 215; SWJP, 78], слц. *bryndza*,

чес. *brynza* [VSRS I, 184]; карп.укр. *сирватка* – ‘сироватка’ – пол. діал. *serwatka* ‘тс.’ [SW VI, 76; SJP III, 189; Szyfer, 181], слц. *srvátka*, чес. *serovátká* ‘тс.’ [ЧУС II, 385]; карп.укр. *жен’миц’а* ‘тс.’ – пол. *żętycia, żętyca, żyntyca* ‘тс.’ [SJP VIII, 709; Szyfer, 181, 86], слц. *žinčica*, чес. *žiňica* ‘тс.’ [VSRS VI, 210] та ін.;

8) назви хвороб тварин: карп.укр. *шелест’ниц’и* – ‘карбункул; антракс’ – пол. *szelestnica* ‘тс.’ [SW VII, 600] та ін.;

9) назви обрядів: карп.укр. *міра* – ‘контрольне вимірювання дійності овець’ – пол. діал. *mira* ‘тс.’ [SW, II, 996; Szyfer, 112] та ін.;

10) назви на позначення часу: карп.укр. *літовишче* – ‘час літнього випасання худоби’ – пол. *latowisko*, пол. діал. *latówka*, пол. діал. *latownik* ‘тс.’ [SW II, 694]; карп.укр. *осено’вишче*, *осінка* – ‘час випасання худоби восени після сходу з полонин’ – пол. діал. *jesieniowisko* – ‘осінній вигін худоби та овець на пасовище; похід із вівцями з полонин із села’ [SW II, 171];

11) назви дзвінків: карп.укр. *дзвінок* – ‘дзвінок, який вішається на шию худобі’ – пол. *dzwonek* ‘тс.’ [SW I, 665], пол. діал. *dzwonki* (мн.) ‘тс.’ [Szyfer, 189]; карп.укр. *клоп’о’майло* – ‘дзвінок із бляхи, який в’язуть на шию найчастіше коровам чи вівцям’ – пол. діал. *klapacze* ‘тс.’ [Szyfer, 189] та ін.

Викладений у статті матеріал дає підстави для таких висновків: лексика пастухування репрезентує мовну картину світу населення Карпат, що виявляється в особливостях номінаційної системи. Спільні лексичні риси об’єднали карпатоукраїнські говірки (гуцульські, бойківські, закарпатські і лемківські), південні говірки Малої Польщі, східні і центральні говірки Словаччини, моравські говірки чеської мови, а такої румунську й угорську мови. Це зумовлене передовсім складністю етнічної та мовної історії Карпат.

Ознайомлення з пастушою культурою під час експедицій, з’ясування стану дослідження номінації цієї культури переконали в необхідності ґрунтовного системного вивчення цієї тематичної групи в говорах карпатської зони. Важливим є з’ясування історичного джерела найменувань, виявлення загальнокарпатських особливостей, а також міждіалектних і міжмовних паралелей унаслідок мовних контактів.

Список скорочень

ЕСУМ	—	Етимологічний словник української мови: У 7-ми т. Т.1–4. Київ, 1982–2002.
Кобил.	—	<i>Кобилянський Б.В.</i> Гуцульський говір і його відношення до говору Покутя // Український діалектологічний збірник. Київ, 1928. Кн.1. С.1–92.
ОКДА	—	Общекарпатский диалектологический атлас. Вып.1. Кишинев, 1989.
Пуйо	—	<i>Пуйо И.Ю.</i> Скотоводческая лексика украинских говоров района Карпат. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1981. 24с.
Фасмер	—	<i>Фасмер М.</i> Этимологический словарь русского языка Т.1–4. Москва, 1964–1973.
ЧУС	—	Чесько-український словник. Т.1–2 Київ, 1988.
Brückner	—	<i>Brückner A.</i> Słownik etymologiczny języka polkiego. Kraków, 1957.
ESJP	—	<i>Bańkowski A.</i> Etymologiczny słownik języka polkiego. Т.1.– Warszawa, 2000.
Machek	—	<i>Machek V.</i> Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha, 1957.
PSJČ	—	Příruční slovník jazyka českého. Т.1–4. Praha, 1953.
SJP	—	Słownik języka polskiego. Т. 1–3. Warszawa, 1996.
SJPD	—	Słownik języka polskiego. Т.1–11. Warszawa, 1958–1969.

SSJ	—	Slovník slovenskeho jazyka. T. 1–5. Bratislava, 1959–1965.
SSJČ	—	Slovník spisovného jazyka českého. T. 1–6. Praha, 1967.
SW	—	Słownik języka polskiego. №. 1–8. Warszawa, 1900–1927.
SWJP	—	Słownik współczesnego języka polskiego. Warszawa, 1996.
UČS	—	<i>A. Kurimský, R. Šišková, N. Savický.</i> Ukrajinsko-český slovník. Praha, 1994–1996.
VSRS	—	Vel'ký slovensko-ruský slovník. T. 1–6. Bratislava, 1979–1995.
Szyfer	—	<i>Szyfer A.</i> Słownictwo pasterskie Tatr i Podhala // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala. Wrocław–Kraków–Warszawa, 1962. T. 4. S. 163–193.
двн.	—	давньонімецьке
діал.	—	діалектне
італ.	—	італійське
карп.укр.	—	карпатоукраїнське
лат.	—	латинське
нвн.	—	новонімецьке
нім.	—	німецьке
пол.	—	польське
порівн.	—	порівняймо
псл.	—	праслов'янське
рум.	—	румунське
середньолат.	—	середньолатинське
слц.	—	словацьке
ст.чес.	—	старочеське
тс.	—	те саме (значення)
уг.	—	угорське
чес.	—	чеське

CARPATHIAN-UKRAINIAN AND WEST-SLAVONIC LANGUAGE CONTACTS: PASTORAL LEXICON

Tetjana YASTREMS'KA

I. Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of Ukrainian National Academy of Sciences
4, Kozel'nyc'ka Str., L'viv 79029
Department of Ukrainians Language

Sheep-grazing is a traditional occupation of the Carpathian population. Although different nations (Both Slavonic and non-Slavonic) inhabit the Carpathian Mountains, they share certain common features. This tendency characterizes the material and spiritual culture of Carpathian shepherds. The vocabulary of the shepherds is characterized by a comparatively small number of borrowings (13%), of which Rumanian borrowings constitute the most (44%), those from Hungarian – 11%, from Polish – 9%, from Latin – 6%, and from Slovak – 2%. The Carpathian-Ukrainian and East-Slavonic lexical parallels are thoroughly examined in the article. Eleven micro-paradigms have been distinguished, for example, names of animals and herds, names of places and products of sheep-grazing. All these bear testimony to a certain Carpathian linguistic unity.

Key words: language contacts, adoptions, pastoral lexicon, nomen, Carpathian-Ukrainian dialects.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.02.
Прийнята до друку 24.01.03.